

Sin Martin Frank je v spomin Martinu Ritonji leta 2015 pri hiši v Zbigovcih pri Gornji Radgoni postavil kapelico.

Umor podjetnika Martina Ritonje (2.)

IVO ŽAJDELA

Čeprav podjetje Radgonske gorice živi na dediščini in žuljih prednikov, jim že leta na misel ne pride, da bi v svoj prikaz vključili tudi ta del zgodovine, od spominskih plošč do zapisov na svoji sicer razkošni spletni strani. Popoln molk. Zgornji in Spodnji Gris pa se še vedno poimenujeta po komunistih.

Toda prišel je konec druge svetovne vojne. Tako kot druge kraje po Sloveniji je tudi Gornjo Radgono zavzel kader komunistične partije. Ta je pričel s t. i. »čiščenjem« kraja: ljudi so zapirali in jim odvzemali premoženje, vsem tistim, ki niso bili po njihovem ideološkem okusu. Ni trajalo dolgo, ko so se spravili tudi na Martina Ritonjo.

Ugrabitev na domu

Kot je ugotovil zgodovinar Ivan Rihtarič, so 11. junija 1945 prišli ponj trije Radgončani, eden (J. S.) celo sosed iz Spodnjega Grisa, ko je sin Martin bival v Črešnjevcih, in ga odpeljali v Maribor v zapor. Zaplenili so mu osebni avtomobil in 27. septembra 1945, le dva dni pred njegovo smrtjo, premoženje na podlagi »Pravnomočne odločbe okrajne zaplombene komisije, z dne

27. sept. 1945, št. 895, v lastninsko pravico splošnega ljudskega premoženja«. Večina teh posesti je bila pozneje podarjena Vinogradniškemu gospodarstvu Gornja Radgona, KLO Radgona (Krajevni ljudski odbor) in Gozdnemu gospodarstvu Murska Sobota ter pozneje Maribor.

Zaprt v Mariboru

Ko je bil Martin Ritonja zaprt v mariborski kaznilnici, so sorodniki pričakovali, da bo kmalu izpuščen. Po mesecu dni zavora je smel pisati, dobil je lahko paket s hrano enkrat mesečno (do tri kilograme). Paket so mu pazniki izročili le enkrat, saj so sinu Martinu Franku (obdržal je mamin priimek) govorili, »da ima tu hrano in tudi kino«. Ko so mu sorodniki prinesli paket s hrano (fazanje meso, kruh in jabolka), je dobil v celico le fazanje kosti. V zaporu

je bil zasliševan, šikaniran, ozmerjan za sodelavca Nemcev in pretepan, kot je sinu Martinu pozneje pripovedoval njegov sozapornik Polajnko, ki je bil pred tem zaposlen v Koroščevi železnici v Gornji Radgoni.

Ko je »oslabelost« umor

Ko je sin Martin Frank prinesel 29. septembra 1945 paket do vratarja zavora, ga je tam že čakala njegova mama in mu povedala, da morata nujno v bolnišnico, ki je bila nasproti mariborskih zaporov. Tam sta v mrtvašnici našla in identificirala (poškodovana prsta na desni roki) Martina Ritonjo (z listkom »Martin Ritonja«). Truplo je bilo shirano (živ je Martin tehtal od 115 do 120 kg) in oropano (manjkal je zlat zob). Uradno je umrl »zaradi splošne oslabelosti in vnetja de-

belega črevesja», kot je bilo zapisano v izdanem mrliškem listu. Hrane so mu dajali le toliko, da je ostajal pri življenju le toliko časa, da je dokončno shiral in na koncu od tega in mučenja omagal.

Brez groba

Martina Ritonjo so pokopali na pobreškem pokopališču v Mariboru, le sin Martin in njegova mama sta lahko bi-

Martin Ritonja

Ritonjevi so živeli v hiši, kjer je bila v spodnjem delu gostilna na Zgornjem Gris.

la na pogrebu, brez duhovnika, brez rož, kot je zahteval režim. Grob je imel kmalu le skromen napis Martin Ritonja 1894–1945. Čez nekaj let je bila nagrobna plošča odstranjena, danes je tam grob Matije Grešaka, Martin Ritonja pa ima spominski napis V spomin Martinu Ritonji 1894–1945 na družinskem grobu sina Martina Franka na istem pokopališču.

Tako se je končalo življenje Martina Ritonje, ki je umrl star le 51 let, ko je njegovemu sinu Martinu Franku bilo dobrih petnajst let. Rihtarič je zapisal, da mu je oče »velikokrat pripovedoval, da je potrebno skrbno delati, da si ustvariš solidno življenje in premoženje. Kljub temu da je bil Martin nezakonski sin, rojen 20. maja 1930 v Mariboru, kamor se je njegova mama preselila iz Gornje Radgone še pred porodom, ga je priznal za svojega sina in mu obljubil, 'da ti bom še več stvari povedal, ko boš starejši!'«.

Pomembni Radgončan

Zgodovinar Ivan Rihtarič je še zapisal (*Zgodovinski listi*, Ljutomer, 2016), da je bil Martin Ritonja nedvomno, po svojem premoženju, vplivu in gospodarskem pomenu, v trgu Gornja Radgona ter v širšem okolju pomemben Radgončan, ob boku vinarja Clotarja Bouviera, trgovca Korošca, usnjarja Žilavca in več gostilničarjev.

»Sin Martin Frank je kot edini njegov dedič bil sicer upravičenec do denacionalizacijskih zahtevkov, ki jih je v večini tudi uveljavil, v naravi ali denarni odškodnini. Vseeno pa ostaja še moralni dolg, da se ga objektivno predstavlja tudi ob prezentacijah v sedanjih Radgonskih goricah, ko se omenja klet pod skalo, kjer je bila nekoč njegova ledenica, danes pa tam zori znana radgonska penina.«

Edini spomin na radgonskega podjetnika Martina Ritonjo je kapelica v Zbigovcih (na zasebnem zemljišču vnuka).

Kapelica v spomin

Sin Martin Frank, ki je živel v Svetem Juriju (Jurovski Dol) in je umrl septembra 2016, je očetu v spomin leta 2015 pri hiši v Zbigovcih pri Gornji Radgoni postavil kapelico. 6. novembra jo je blagoslovil radgonski župnik Franc Hozjan. Ob tem je Franc Mulec, doma iz Zbigovec, ki so mu verjetno radgonski komunisti oziroma udbovci prav tako ubili očeta leta 1958, napisal besedilo v obliki pdf s poročilom o dogodku.

Zapisal je, da je to kapelico, grajeno v koroškem stilu, dal na lastne stroške postaviti Ritonjev sin Martin Frank, ki je o njej že dolgo sanjal in si je močno želel, kot je to sam zapisal na vabilo na njeno posvetitev. »Na tak način je hotel svojemu očetu Martinu izkazati zahvalo za vse, kar je od njega prejel od otroštva naprej pa do očetove smrti, ko mu je bilo takrat komaj petnajst let. Oče ga je vse-

skozi skrbno vzgajal v duhu delavnosti in pridnosti, predvsem pa poštenosti in skromnosti.«

Podjetnik s srcem

Najprej je govoril sin Martina Ritonje Martin, ki je med drugim v čustvenem tonu osvetlil svojega očeta s poudarkom, da je bil oče sicer strog, a pošten do svojih delavcev. »Pri njem je dobil vsak re-vež hrano, ki je je bil potreben, nobene- ga ni odslovil lačnega. Če nekdo ni imel službe, se je lahko pri njem oglasil in tam jo je tudi dobil. Zatrjeval je celo, da imajo dela dovolj in da naj kar pride k njemu, kdor to želi.«

Za njim je govoril zgodovinar dr. Ivan Rihtarič, ki se je pred letom in pol prijazno odzval vabilu Martina Franka in Dragice Hržič, ko je sprejel besedilo raziskave o življenju Martina Ritonje (radgonsko zgodovinsko društvo ga je leta 2014 izdalo v brošuri). V nagovoru je prikazal opravljeno delo, ki pa ni pomembno samo za Ritonjeve potomce, pač pa tudi za širši sloj prebivalstva Radgone in njene okolice.

Za Rihtaričem je nekaj stavkov Spovedal še Franc Mulec, ki se je vprašal, koliko sedANJI rod Radgončanov in okoličanov ve o Ritonji. »Nekateri morda še slišali niso o njem, nekateri drugi, predvsem starejši pa se ga še zdaj bolj ali manj spominjajo. Drugače pa se je o njem zelo malo govorilo ali celo nič. Bil je na tem radgonskem območju eden najbolj prepoznavnih podjetnikov tistega časa med obema vojnoma in še do konca druge vojne.«

Dolg Radgonskih goric

Podjetje Radgonske gorice je že več desetletij veliko podjetje z vini z obsežnimi vinogradi. Med drugim je znana njihova radgonska penina. Podjetje je nastalo po drugi svetovni vojni iz velikih zaplenjenih posestev, od največjega posestnika in izredno znanega vinarja Clotarja Bouviera do Martina Ritonje. Čeprav podjetje živi na dediščini in žuljih teh prednikov, kot seveda tudi tistih, ki so pri teh posestnikih delali, jim že leta na misel ne pride, da bi v svoj prikaz vključili tudi ta del zgodovine, od spominskih plošč do zapisov na svoji sicer razkošni spletni strani. Popoln molk. Čeprav danes podjetje vodi generacija vnukov tistih, ki so po vojni v Gornji Radgoni zganjali oznovsko in udbovsko nasilje, kradli ljudem domove, lastnino, jih mučili, zapirali in tudi ubijali, zanje ta zgodovina ne obstaja. Res revščina teh ljudi.

Kakšna revščina vlada v radgonski politiki, pove tudi to, da še imen ulic Zgornji in Spodnji Gris niso vrnili (še vedno slavijo komuniste).